

ÇAĞDAŞ HADİS
ARAŞTIRMALARINDA
YENİ TEMALAR II
HADİS VE TARİH

Editörler
Mehmet Emin Özafşar
Münevver Tiyek
Musa Eşit

HADİS TARİHİ
DERNEĞİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin
ilk hadis asistanı ve doktoru
merhum Prof. Dr. Talat Koçyiğit'in
aziz hatırasına saygıyla...

Hadis Tarihi (Ankara: AÜİF Yay., 1977)
adlı eserinin 50. yılında

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

<https://orcid.org/0009-0009-4585-0424>

ozafsar@gmail.com, ozafsar@ankara.edu.tr

1963 yılında Bolu Gerede’de doğdu. 1987’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1988-1989 yıllarında, Mısır’da incelemelerde bulundu. 1989’da *Kevseri, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği* başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 1995 yılında Prof. Dr. Talat Koçyiğit’in danışmanlığında hazırladığı *Fıkhi Hadisler ve Değerlendirilmesindeki Esaslar* başlıklı teziyle doktor oldu. 1998-1999’da bir müddet İngiltere’de çalışmalarda bulundu. 1999’da doçent ünvanını aldı. *İslâmî Araştırmalar* ve *İslâmiyât* dergilerinde yayın kurulu üyeliği yaptı. Bir grup hadis uzmanı arkadaşıyla birlikte 2002 yılından itibaren on sene devam eden Gerede Hadis Meclisi başlıklı akademik forum etkinliklerini düzenledi. Ankara İlahiyat Vakfı yönetim kurulu üyeliği ve vakfın başkanlığı görevlerini yürüttü. 2005-2007 arasında TDV yayın kurulu üyeliği ve kurul sekreterliği yaptı. 2005 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte *Hadislerle İslam* projesini başlattı. Proje tasarımı, hazırlanma ve yayım süreçlerine etkin katkı sağladı. 2006 yılında profesör oldu. 2007-2017 arasında Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. Kuruluşundan itibaren 29 Mayıs Üniversitesi mütevelli heyeti üyeliği yapmaktadır. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. 2022 yılında bir grup akademisyenle birlikte Hadis Tarihi Derneği’ni kurmuştur. Hadis fıkıh ilişkisi, hadis metodolojisi, hadis tarihi, çağdaş hadis akımları ve hadis kültür ilişkisi konularıyla ilgilenmektedir.

Arş. Gör. Dr. Münevver Tiyek

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı

<https://orcid.org/0000-0002-5400-6462>

mnvr.1453@gmail.com, myesilyurt@ankara.edu.tr

1990 yılında Trabzon’da doğdu. 2008 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2012’de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi’nde başladığı yüksek lisansını, Prof. Dr. Hasan Cirit danışmanlığında hazırladığı *Hadis Eğitim ve Öğretiminde Müzâkere* isimli teziyle tamamladı. 2014 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hadis anabilim dalında araştırma görevlisi oldu. 2024 yılında Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar danışmanlığında hazırladığı *Memlükler Dönemi Alimi ez-Zehabi ve Hadisçiliği* başlıklı teziyle doktor ünvanı aldı. İlgi ve çalışma alanları arasında hadis tarihi, Memlük tarihi, tarih yazımı, biyografi/otobiyografi, hadis usûlü gibi konular yer alan Tiyek, akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Arş. Gör. Musa Eşit

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı

<https://orcid.org/0000-0002-7100-2084>

musaesit1@gmail.com, musaesit@aybu.edu.tr

1996 yılında Bolu’da doğdu. 2014’te Bolu Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2019’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2022’de yüksek lisansını aynı üniversitede Prof. Dr. Ali Dere’nin danışmanlığında *İmâm eş-Şâfi’î’nin Hadis Usûlünün Gelişimine Katkısı ve Erken Usûl Eserlerine Etkisi* başlıklı teziyle tamamladı. Tezi *İmâm Şâfi’î’nin Hadis Usûlü Mirası* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2025) adıyla yayımlandı. Halen Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar danışmanlığında erken dönem hadis usûl tarihi üzerine doktora çalışmaları devam eden Eşit, 2020 yılından beri Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde hadis asistanı olarak görev yapmaktadır.

YAZARLAR

Doç. Dr. Nilüfer Kalkan Yorulmaz

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-6191-8072>
nilufer.yorulmaz@istanbul.edu.tr

1987 yılında İstanbul'da doğdu. Lisansını 2009 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 2011 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Ahmet Yücel danışmanlığında hazırladığı *İmam Muhammed'in Kitâbu'l-âsâr'ı ve Rivâyetlerinin Kütüb-i Sitte ile Karşılaştırılması* isimli teziyle yüksek lisans derecesi aldı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora eğitimine başladı. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2017 yılında *Hicri İlk Üç Asır Arap Dili ve Belağatı Kaynaklarında Rivâyet Sistemi* isimli teziyle doktor ünvanını aldı. 2019'da aynı fakültenin hadis anabilim dalına doktor öğretim üyesi olarak atandı. 2024 yılında doçent ünvanı almaya hak kazanan Kalkan Yorulmaz'ın çalışmaları, hicri ilk üç asır ve Cumhuriyet dönemi hadis çalışmaları ile klasik dönemde İslami ilimlerin farklı disiplinlerindeki ve farklı bölgelerindeki rivayet anlayışları üzerine yoğunlaşmaktadır. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevini sürdüren Kalkan Yorulmaz, evli ve bir çocuk annesidir.

Prof. Dr. Fuat İstemi

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-4899-0360>
fuatistemi@hotmail.com

1984 yılında Ağrı'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ağrı'da tamamladıktan sonra lise eğitimini Bursa İmam Hatip Lisesi'nde 2001 yılında tamamladı. 2006 yılında Diyarbakır Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Lisansüstü eğitimini aynı üniversitede sürdürdü. 2011 yılında Prof. Dr. Ahmet Keleş danışmanlığında hazırladığı *er-Risâle ve er-Risâle'de Geçen Hadis Kavramları* başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. 2016 yılında ise *Hadis ve Tarih Metodolojilerinin Karşılaştırılması (Hicret Rivayetleri Örneği)* adlı teziyle doktor ünvanını aldı. Doktora tezi, Meridyen Hadis ve Siyer Araştırmaları Merkezi tarafından ödüle layık görüldü. 2006-2012 yılları arasında MEB bünyesinde öğretmenlik yapan İstemi, 2012-2018 yılları arasında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2018 yılından itibaren Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde görev yapmaktadır. 2020 yılında doçent, 2025 yılında profesör ünvanını aldı. Hâlen aynı fakültenin dekanlığını yürütmektedir. Yayımlanmış üç kitabı bulunan İstemi'nin ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi ve çeşitli bilimsel toplantılarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır. Akademik çalışmaları hadis usûlü, hadis-tarih metodolojisi ilişkisi ve klasik hadis kaynaklarının tahlihi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Prof. Dr. Seyfettin Erşahin

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-4715-0431>
seyfettinersahin@gmail.com

1960 yılında Ankara Kızılcahamam'da doğdu. 1978'de Ankara İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. 1979-1984 yıllarında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladı. 1988-1990 yıllarında İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde *Reforms of Mahmud II and Attitude of Ulama* adlı yüksek lisans tezini yaptı. 1992'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne İslam tarihi araştırma görevlisi olarak atandı. 1992-1996 arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *SSCB Dönemi Türkistan Cumhuriyetlerinde Dini Yapılanma* adlı doktora tezini tamamladı. 1994 Ocak-Temmuz arasında Orta Asya cumhuriyetlerinde bilgi, belge temini ve gözlemlerde bulundu. 1999'da doçent, 2006'da profesör oldu. 2008-2012 yıllarında Londra Büyükelçiliği'nde Din Hizmetleri Müşaviri olarak diplomatik görevde bulundu. Yurt içinde Gazi Üniversitesi, TOBB

Üniversitesi, Milli Savunma Üniversitesi, yurt dışında ise Kazakistan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi, Özbekistan Taşkent Milli Devlet Üniversitesi ve Özbekistan Fergana Devlet Üniversitesi'nde alanında dersler verdi. Arapça, İngilizce ve Türk lehçelerini bilen ve yayımlanmış çok sayıda eseri bulunan Erşahin, halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

<https://orcid.org/0000-0002-0447-9018>

duzgun@ankara.edu.tr

1968 yılında Gümüşhane'de doğdu. 1989'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. *Seyyit Ahmet Han'ın Modernizmi* yüksek lisans, *Nesefi ve İslam Filozoflarında Allah-Alem İlişkisi* doktora tezidir. Teziyle ilgili School of Oriental and African Studies'te (SOAS, Londra) araştırmalarda bulundu. Farklı senelerde Amerika'da Georgetown Üniversitesi'nde ve Birmingham Southern College'da (Fulbright), Roma'da Gregorian Üniversitesi'nde ve Kazakistan'da Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. Beş yıl süreyle NATO'da konferans ve seminerler verdi. TOBB ETÜ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde, TODAİ'de ve ASBÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde "İslam Düşüncesinde Siyaset Teorileri" ile "İslam ve Barış" derslerini okuttu. Çok sayıda yayımlanmış çalışması bulunan yazarın kitapları arasında *Sosyal Teoloji, Allah, Tabiat ve Tarih; Varoluş Sancısı; Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan; Mâtürî'dinin Düşünce Dünyası; Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar; Adem'den Öncesine Dönüş; Tanrı'nın Gözbebeği İnsan; Aydınlanmanın Keşif Araçları; Hakikat, Hareket ve İnşa; Kimliksiz Hakikatler; 21. Yüzyıl İçin Din* bulunur. İngilizce, Arapça ve Almanca bilen Düzgün, kurucusu olduğu *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*'nin baş editörlüğünü yürütmekte ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Dr. Necdet Subaşı

Milli Eğitim Bakanlığı, Bakan Müşaviri

<https://orcid.org/0000-0002-2799-2148>

siberya48@gmail.com

1961 yılında Artvin'de doğdu. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde ilahiyat eğitimi aldı. 1995'te doktorasını *Türk Aydınının Din Anlayışı 1980 Sonrası Örneği* başlıklı teziyle din sosyolojisi alanında tamamladı. Akademik çalışmalarını Yüzcüncü Yıl, Muğla ve Gazi Üniversitelerinde sürdürdü. 60. T.C. Hükümeti'nce başlatılan Alevi Açılımı'nda genel koordinatör olarak görev ve sorumluluk üstlendi (2009-2011). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Strateji Geliştirme Başkanı olarak görev yaptı (2011-2015). 2015 yılında atandığı Başbakan Başdanışmanlığı görevini halen MEB Bakan Danışmanı olarak sürdürmektedir. Birçok telif eseri bulunan Subaşı'nın aldığı ödüller arasında TÜBA Teşvik Ödülü (2008), Sıtkı Koçman Vakfı Araştırma Ödülü (2010), ESKADER Edebiyat Ödülü (2015) ve TYB (Türkiye Yazarlar Birliği) Edebiyat Ödülü (2018) yer almaktadır.

Dr. Rukiye Aydoğdu Demir

Diyanet İşleri Başkanlığı, Uzman

<https://orcid.org/0000-0002-9059-5735>

rukiye.aydogdu@diyanet.gov.tr

1983 yılında Ankara'da doğdu. 2005'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2008'de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tasavuf- Hadis İlişkisi - Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî Özelinde-* isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2021 yılında aynı enstitüde tamamladığı *Hadis Kültür Tarihinde İmlâ Meclisleri* isimli teziyle doktor ünvanını aldı. 2007-2012 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülen *Hadislerle İslam* projesinin çeşitli aşamalarında aktif görev aldı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı'nda Diyanet İşleri Uzmanı olarak görev yapmakta, Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen çeşitli yayın projelerine yazar ve editör olarak katkı vermekte ve hadis alanındaki akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Dr. Mustafa Akgül

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen
<https://orcid.org/0000-0002-3188-0739>
bilgemuhaddis@gmail.com

1972 yılında Bolu Gerede’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 1996 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1996’da Polatlı Anadolu İmam Hatip Lisesine meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Sonrasında MEB bünyesinde Anadolu liselerinde uzman öğretmen ve başöğretmen olarak görev yaptı. Halen aynı görevi sürdürmektedir. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2004 yılında *Kütüb-i Sitte Kavramının Oluşum Süreci ve Şöhret Bulması* isimli teziyle yüksek lisansı, 2021 yılında *Hadis Tarihinde Mihne Dönemi* başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulmuş bildirileri ile telif ve tercüme kitap hazırlıkları bulunmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen Akgül, evli ve iki çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Yasin Meral

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0001-5794-721X>
yasinmeral1979@gmail.com

1979 yılında Amasya Suluova’da doğdu. 2002 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2005-2007 yılları arasında Vatikan’da Pontificia Università Gregoriana’da master eğitimi aldı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı’nda *Yeni Ahit Kanonu’nun Oluşumu: I-IV. Asırlar* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. 2007’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı’nda doktora başladı. 2008’de aynı bölüme araştırma görevlisi olarak atandı. 2008-2009 ve 2010-2011 eğitim-öğretim yıllarında Kudüs İbrani Üniversitesi’nde İbranice eğitimi aldı ve doktora teziyle ilgili çalışmalarda bulundu. 2012 yılında *İbn Meymûn’un Eserlerinde İslam ve Müslümanlar* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında New York’taki The Jewish Theological Seminary’de doktora sonrası araştırmalarda bulundu. 2017’de doçent, 2024’te profesör oldu. Yahudi geleneğinde Kur’an, Müslüman-Yahudi ilişkileri, reddiye geleneği, İstanbul’da Yahudi matbuatı gibi konular da yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır.

Prof. Dr. Mehmet Paçacı

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-4459-693X>
pacaci@ankara.edu.tr

1959 yılında Bolu’da doğdu. 1982’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1983 yılında aynı fakülteye tefsir araştırma görevlisi olarak atandı. 1989’da *Kur’an’da ve Kitâb-ı Mukaddes’te Âhiret İnanıcı* adlı teziyle doktorasını tamamladı. Yurt dışında araştırmalar yürüttü ve çeşitli ülkelerde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1994’te doçent, 2001’de profesör oldu. 2008-2011 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı’nı Amerika Birleşik Devletleri’nin Vaşington kentinde müşavir olarak temsil etti, ardından 2011-2014 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürü olarak görev yaptı. 2014-2019 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Vatikan Büyükelçisi olarak görev yapan Paçacı, 2019-2022 yılları arasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Müslümanlara Karşı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Temsilcisi olarak uluslararası düzeyde önemli çalışmalara imza attı. 2022-2024 yılları arasında ise Türkiye Cumhuriyeti İslamabad Büyükelçisi olarak görev yaptı. Akademik çalışmaları, Kur’an’ın tefsiri ve anlaşılması ile ilgili yorumsal sorunlar, Kur’an mesajının arka planı olarak İslam öncesi kültür ve Sami kültürü, Kur’an’ın yorumlanmasındaki modern yaklaşımlar ile geleneksel İslam anlayışının karşılaştırılması konularına yoğunlaşmaktadır. Paçacı halen Türkiye Uluslararası İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Soner Gündüzöz

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-8369-3388>
gunduzoz@ankara.edu.tr

1970 yılında Eskişehir’de doğdu. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1997 yılında Atatürk Üniversitesi’nde yüksek lisansını, 2002 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde doktorasını tamamladı. 1995-2006 yılları arasında OMÜ İlahiyat Fakültesi Arap Dili

ve Belagati Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2006'da doçent oldu. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı olarak görev yaptı. 2008'de Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine atandı. Bu görevinin yanı sıra Din İşleri Yüksek Kurulu Raportörlüğü ve IV. Din Şûrası Genel Sekreter Yardımcılığı görevlerini yürüttü. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı *Hadislerle İslam* projesinde de bir süre çalıştı. 2011'de OMÜ'de profesör olan Gündüzöz, 2013'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne naklen atandı. Daha sonra bir süre Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ve Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arapça Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde görev yaptı. 2020-2025 tarihleri arasında Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak görev yaptı. 2021'den beri Diyanet İşleri Başkanlığının Meal Projesi'nde yer alan Gündüzöz, halen akademik çalışmalarına Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde devam etmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Akkuş

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-5374-2898>
makkus2@hotmail.com

1955'te Balıkesir Sındırgı'da doğdu. 1972 yılında Balıkesir Lisesi'ni bitirdi. 1977'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Balıkesir Müftü yardımcılığına atandı. 1978'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Kürsüsü'nde Doç. Dr. Mahmud Esad Coşan'ın asistanı olarak göreve başladı. 1985 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde *Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî Hayatı ve Eserleri* adlı tezini tamamlayarak doktor ünvanı aldı. 1992'de doçent ve 2000 yılında da profesör oldu. 1987-1988 yıllarında bir yıl müddetle Mısır Kahire Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. 1988'de 4 ay süreyle Suudi Arabistan'da Riyad Kral Suud Üniversitesi Arap Dili Enstitüsü'nde Arap Dili Öğretim Kursu'na katıldı. 1996-1998 yılları arasında ise Kral Suud Üniversitesi Diller ve Tercüme Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2012-2015 yılları arasında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin Kurucu Dekanı olarak görev yaptı. Osmanlı topraklarında yaşamış olan âlimler ve mutasavvıfların ele alındığı Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın elyazması halindeki beş ciltlik eseri *Sefîne-i Evliyâ'yı* 2006'da Prof. Dr. Ali Yılmaz'la birlikte yayına hazırladı. Yayımlanmış birçok çalışması bulunan Akkuş, 2022'de emekli oldu. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Ferhat Gökçe

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi
<https://orcid.org/0000-0002-8181-1088>
ferhatgokce@hotmail.com

1979 yılında Gaziantep'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 2001 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2004 yılında *Şa'rânî ve Hadisleri Değerlendirmede Mîzân Yöntemi* adlı teziyle yüksek lisansını, 2010 yılında *İslâm İrfân Geleneğinde Hadis Yorumu* adlı teziyle de doktorasını tamamladı. 2013 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'na öğretim üyesi olarak atandı ve bu görevini halen sürdürmektedir. 2014-2018 eğitim-öğretim yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dekan yardımcısı olarak görev yaptı. 2020 yılında doçent, 2025 yılında profesör oldu. Yayımlanmış çok sayıda kitap ve makalesi bulunmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 15

BİRİNCİ BÖLÜM METODOLOJİK ZEMİN

İSLAMİ İLİMLER TARİHİNDE RİVAYET METODU:
DİSİPLİNLERARASI BİR YAKLAŞIM 35
Nilüfer Kalkan Yorulmaz

HADİS VE TARİH AYRIMININ METODOLOJİK SORUNLARI VE BU İLİMLERİN
BİRBİRİNDEN İSTİFADE İMKÂNLARI 55
Fuat İstemi

TARİH VE HADİS İŞ BİRLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER: DİSİPLİNLERARASI
YAKLAŞIM BAĞLAMINDA 73
Seyfettin Erşahin

İKİNCİ BÖLÜM SOSYAL TARİH

KÖKEN VE GAYE BAĞLAMINDA SÜNNETİN NORMATİF DEĞERİ	117
Şaban Ali Düzgün	
BİR RİVAYET SADECE RİVAYET MİDİR?	
HADİS EDEBİYATI: MÜSLÜMAN SOSYAL GERÇEKLİĞİNİN İLKSEL KAYITLARI	121
Necdet Subaşı	
MİKRO TARİH VE HADİS: KÜÇÜK TOPLULUKLARIN İZİNİ SÜRMEK	137
Rukiye Aydoğdu Demir	
HADİS TARİHİNDE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLEŞİMLER:	
MİHNE DÖNEMİ	153
Mustafa Akgül	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EFSANE VE MİTOLOJİ

YAHUDİ VE HİRİSTİYAN AHİR ZAMAN ANLATILARI	187
Yasin Meral	
KÜLTÜREL ETKİLEŞİM BAĞLAMINDA APOKALİPTİSİZM VE FİTEN ANLATILARI:	
BİR KARŞILAŞTIRMA	199
Mehmet Paçacı	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM EDEBİYAT VE KÜLTÜR

HADİS İLMİNİN DİLBİLİMSEL KÖKENİ: HADİS VE DİLBİLİM	
İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR PROJEKSİYON	215
Soner Gündüzöz	
TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA HADİS METİNLERİ	241
Mehmet Akkuş	
HADİS EDEBİYATININ TESPİTİNDE İSNÂDIN ROLÜ	259
Ferhat Gökçe	
DİZİN	289

SUNUŞ

Çağdaş Hadis Araştırmalarında Yeni Temalar başlıklı serinin ikinci kitabı okuyucusuyla buluşmak üzere yayına hazırlanmış bulunmaktadır. Bu yeni kitap, *Hadis ve Tarih* adını taşımaktadır. Zira günümüzde hadis araştırmaları, salt bir sened ve metin incelemesi faaliyetinden ziyade, içinde bulunulan zamanı da kuşatan bir “kültür tarihi alanı” olarak yeniden düşünülmektedir. Hadis Tarihi Derneği tarafından 2024-2025 yıllarında “Hadis ve Tarih” başlığıyla düzenlenen paneller serisi, bu yaklaşımın bir yansıması olarak planlanmıştır. “Metodolojik zemin”, “sosyal tarih”, “düşünce tarihi”, “efsane ve mitoloji” ve “edebiyat ve kültür” başlıklarıyla vücut bulan bu akademik çalışma, hadisin Müslüman toplumsal hafızasının arşivi olduğu tespitinden hareketle, disiplinlerarası bir perspektife vurgu yapmayı amaçlamaktadır.

Eser, Türkiye’deki akademik hadis çalışmalarının öncülerinden olan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk hadis asistanı ve doktoru merhum Prof. Dr. Talat Koçyiğit’in aziz hatırasına ithaf edilmiştir. Koçyiğit’in 1957 yılında hazırladığı *Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti* başlıklı doktora tezi, sadece Türkiye’de değil İslam dünyasında da hadis tarihinin başlangıç evresine yoğunlaşan çalışmaların ilklerindedir. 1977 yılında neşredilen ve alanında büyük boşluk dolduran *Hadis Tarihi* isimli eserinin 50. yılı vesilesiyle hocamıza ithaf edilen bu çalışma, sembolik bir ithafın ötesinde onun hadis tarihi alanındaki perspektifinin günümüzdeki yansımalarını da temsil etmektedir. Bu vesileyle kendisini rahmet ve minnetle anıyoruz.

Metodolojik Zemin: Disiplinlerin Ayrışması

Serinin ilk paneli ve dolayısıyla eserin ilk bölümü, metodolojik zemin başlığını taşımaktadır. Malum olduğu üzere hadis ve tarih arasındaki ilişki, başlangıcından itibaren iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Erken dönem İslam tarihinde, özellikle birinci ve ikinci asırlarda bu iki disiplinin konu, kaynak ve yöntem açısından müşterek bir zemine yaslandığı açıktır. Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) ve İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742) gibi şahsiyetler hem hadis rivayet geleneğinin hem de siyer-meğâzi yazıcılığının ilk temsilcileri olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde bir “muhaddis-müverrih” kimliğinden bile bahsetmek mümkündür ki bu kimlik, rivayet edilen haberin hem dinî/fıkhî hem de tarihsel bilgi değerini birlikte vurgular. Ancak zamanla hadis ve tarih disiplinlerinin sınırları belirgin çizgilerle ayrışmaya başlamıştır. Bu ayrışmanın temelinde yatan ise rivayetin kullanım biçimi ve amacıdır. Hadisçiler, Hz. Peygamber’in (sav) söz, fiil ve takrirlerini içeren rivayetleri tespit etmeye ve onlardan dini-fıkhî ve ahlaki bir norm (sünnet) inşa etmeye odaklanırken; tarihçiler (ahbârîler), olayları kronolojik bir bütünlük ve sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele almaya yönelmişlerdir. İbn İshâk (ö. 151/768), Vâkıdî (ö. 207/823), İbn Sa’d (ö. 230/845), Belâzûri (ö. 279/892-93) ve Taberî (ö. 310/923) gibi isimler, her ne kadar hadis yöntemlerine başvursalar da eserlerindeki kurgu ve anlatı tarzıyla tarihçi kimliklerini öne çıkarmışlardır.

Hadisçiler ile tarihçiler arasındaki metodolojik ayrım, rivayetlerin sıhhati konusundaki yaklaşımlarında daha da belirginleşir. Muhaddisler, hadislerin nakil yöntemi olan isnâd üzerinde titiz bir tutum sergilerken, tarihçiler anlatının bütünlüğünü, sürekliliğini ve ayrıntılarını elde edebilmek için bu konuda daha müsamahalı davranmışlardır. Bu durum, tarih eserlerinde yer alan bazı haberlerin hadis kriterlerine göre zayıf veya uydurma görülmesine yol açmıştır. Ancak tarihçiler bu haberleri İslam’ın ilk devrine ilişkin olay örgülerini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirmekten geri durmamışlardır.

Siyer’in Ontolojik Yapısı: Edebi Tür mü, Müstakil İlim mi?

İslam tarihinin erken evresini konu alan tarih çalışmaları siyer veya meğazi başlığı ile vücut bulmuştur. Bu durum aslında hadis ile tarih arasındaki ilişkinin öncelikle hadis ile siyer arasındaki ilişki olarak ele alınması gerektiğine işaret eder. Bundan dolayıdır ki, klasik hadis yazınında “‘ilmu’ t-târîh fen-nun min fûnûni’l-hadîs” (tarih ilmi hadisın alt birimlerinden birisidir) klişesi kullanılarak siyer edebiyatının hadis disiplini bünyesinde gelişmiş bir edebi tür olduğu vurgulanmıştır. Mamafih siyer edebiyatı klasik zamanlar boyunca İslam’ın erken devrine ilişkin bir edebi tür olarak kalmış ve müstakil bir ilim hüviyeti kazanamamıştır. Nitekim tarih boyunca çok çeşitli siyer eserleri kaleme alınmasına karşın hiçbir zaman siyere özgü bir terminoloji ve usûl

de geliştirilmiş değildir. Daha ziyade hadis istilahlarına ve hadis usûlü prensiplerine atıfta bulunulmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra üçüncü hicrî asrın sonlarına doğru bu disiplin tarih ilmi içerisinde erimiştir. Siyer, literatür olarak çoğalmasına ve çeşitlenerek gelişmesine karşın hiçbir zaman bağımsız bir ilim dalı olmamıştır. Bunun böyle olduğuna ilişkin en somut göstergelerden biri ilimlerin tasnifine ilişkin yapılan çalışmalardır. Fârâbî'den (ö. 339/950) İbnü'n-Nedîm'e (ö. 385/995), Taşkoprizâde'den (ö. 968/1561) Saçaklızâde'ye (ö. 1145/1732) ve Kannevci'ye (ö. 1307/1890) kadar hiçbir bibliyografik ilimler tarihi çalışması, siyeri bağımsız bir ilim olarak kaydetmemiştir. Bu kabil pek çok çalışmada yalnızca siyer literatürüne atıfla yetinilmiştir. Buna göre tekrar altını çizmek gerekirse siyer, müstakil bir ilim değil özel ve zengin bir yazın türüdür. Bu yaklaşım modern zamanlarda da korunmuş ve mesela İsmail Hakkı İzmirli (ö. 1946), "Siyer-i Celîle-i Ahmedîyye bir yönden yüce bir ilim olan hadis ilminin şubesinden, diğer yönden ise, İslam tarihi şubesindedir... Nitekim ehl-i İslam siyerden başlayarak İslam tarihi ve umumi tarih yazmışlardır." ve "Siyer-i celîle müelliflerin çoğu tarafından tarih şubesinden sayılmıştır."¹ diyerek konunun altını vurgulu biçimde çizmiştir.

Son zamanlarda özellikle Türk akademisinde ve ilgili çevrelerde siyer alanının adeta bağımsız bir ilim dalıymış gibi ele alınması ve hatta bazı fakülterlerde Siyer-i Nebî ve İslam Tarihi Anabilim Dalı şeklinde düzenlemelerin yapılıyor olması alanın yeniden kurgulandığını ve içeriklendirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Siyer alanının günümüz ilahiyat çevrelerinde nasıl algılandığını görmek için Siyer Araştırmaları Merkezi (SAMER) tarafından hazırlanan *İslami İlimlerde Siyer* başlıklı editöryal çalışmaya bakılabilir. Buna göre sunuş yazısında da belirtildiği gibi bir "sosyal bilim olan siyer", ilmi sınırları kesin bir şekilde belli olan, kendine has usûl, metod ve kaynaklara sahip müstakil bir ilim dalıdır.² Bu yaklaşım, geleneksel siyer anlayışından tamamen farklı, yeni bir konumlandırma. Kuşkusuz bu konumlandırmanın amacı, yerindeliği ve dayanakları dile getirilen usûl ve metodun neler olduğu tartışmaya açıktır. Ancak yine açık olan bir husus da bu yaklaşımın nevezuhur olduğudur.

Modernleşme ve Batı ile Karşılaşma: Yeni Peygamber Tasavvuru

Modernleşme süreciyle birlikte Peygamber tasavvurunda ve siyer yazımında yeni bir dil, üslup ve sunumun ortaya çıktığı malumdur. Ayrıca Batı'daki bilimsel çalışmaların 18. yüzyıldan itibaren Müslüman muhitler üzerindeki etkisinin, tarih ve hadis araştırmalarında da yeni perspektiflere yol açtığı tarihi bir gerçekliktir. Batı'da gelişen "bilimsel tarihçilik" ve Leopold von Ranke (ö. 1886) ile zirveye ulaşan belge tarihçiliği, Müslüman araştırmacıların ri-

¹ İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye* (İstanbul: Tevsi'-i Tîbâ'at Matba'ası, 1332).

² Feyza Betül Köse (ed.), *İslami İlimlerde Siyer* (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2019), 4.

vayet usûlünü sorgulamaya tabi tutmalarına neden olmuştur. Keza, ilk olarak Seyyid Ahmed Han (ö. 1898), oryantalistik ve misyonerlik kaynaklı çalışmalara reddiyeler yazmış, William Muir'in (ö. 1905) *The Life of Mahomet* (Muhammed'in Hayatı) adlı eserini tenkid için *Hutabât-ı Ahmedîyye*'yi kaleme almıştır. Kendisi, *Kitâb-ı Mukaddes* incelemeleri ve ilmi polemikleri sonucunda muhaptaplarının araştırma teknik ve yöntemlerinden hem etkilenmiş hem de faydalanmıştır. On dokuzuncu asrın ikinci yarısında Seyyid Ahmed Han ve Muhammed Abduh'la (ö. 1905) birlikte geleneksel Peygamber tasavvurunda önemli bir kırılma yaşanmıştır. Hz. Peygamberi beşerî, sosyal ve ahlâkî kimliği ile nitelleyen, akıl ve ilim kriteri ile değerlendiren yeni bakış açısı, bilhassa okuryazarlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. William Muir, adı geçen eseriyle bu asrın siyer yazıcılarına Hz. Peygamber'in biyografisine dair bir kitap ismi yanında bir peygamber tasavvuru/anlayışı da sunmuştur.

Son yüzyıllarda Hz. Peygamber'in biyografisine ve İslam'ın erken dönemine odaklanan muhtelif dünya dillerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yukarıda da vurguladığımız gibi bilhassa 20. yüzyılın arifesinde ve ilk dönemlerinde çağa özgü yeni bir peygamber tasavvuru ve ona koşut bir siyer yazımı da gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte en dikkat çeken girişimlerden birisi Nedvetü'l-ulemâ/Dâru'l-ulûmu nedveti'l-ulemâ (1894-Kânpur/1898-Leknew) olarak bilinen ve 1905-1913 arasında başkanlığını Muhammed Şiblî Nu'mânî'nin (ö. 1914) yaptığı oluşumun çalışmalarıdır. Nedve'nin bünyesindeki Dâru'l-musannifîn/Şiblî Akademisi Arapça, Urduca, İngilizce ve Farsça çok sayıda eser neşretmiştir. En önemli neşirlerinden birisi de Nu'mânî ve Süleyman Nedvî (ö. 1953) hazırladıkları meşhur *Sîretü'n-Nebî* adlı eserdir. Şiblî Nu'mânî'nin kariyer arka planı yeni siyer anlayışının da ipuçlarını vermektedir. 1812'de Aligarh'daki Muhammadan Anglo-Oriental College'da Arapça hocası olmuş ve burada 16 yıl görev yapmıştır. Bu sırada Thomas W. Arnold (ö. 1930) gibi şarkiyatçılarla tanışmıştır. Tarih, edebiyat ve düşünce tarihiyle de yakından ilgilenmiştir. Onun Hint alt kıtasında yetişen ilk Müslüman tarihçi olduğu söylenebilir. Geleneksel tarihçilikle modern tarihçiliği sentezlemiş ve Seyyid Ahmed Han'ın tarih anlayışından etkilenmiştir. Şiblî, 1905-1913 arasında başkanlığını yürüttüğü Nedve'de çıkarılan derginin editörlüğünü de yürütmüştür. *Sîretü'n-Nebî* onun en önemli eseridir. Toplam yedi cilt olan eserin ilk iki cildi ni kendisi kaleme almış, diğer ciltleri ise talebesi Süleyman Nedvî tarafından yazılmıştır. Eser, Ömer Rıza Doğrul (ö. 1952) tarafından ilaveler yapılarak *İslâm Tarihi: Asr-ı Saâdet* adıyla Türkçeye de çevrilmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında özellikle otuzlu yıllarda konuyla ilgili tartışmaların odağını Muhammed Hüseyin Heykel'in (ö. 1956) *Hayâtu Muhammed* (1935) adlı eseri oluşturur. Merâğğî'nin (ö. 1945) ifadesiyle bu eser, "Hz. Muhammed'in biyografisini çağdaş bir üslûpla ele alan ilk kitap isimdir." Kitabın kaynakları içerisinde Muir'in aynı adlı eseri ile Emir Ali'nin (ö. 1928) *The Spirit of Islam*'ı

önemli bir yer tutar. Heykel, kitabına egemen olan perspektif konusunda Abduh ile Muir, W. Irving (ö. 1859), A. Sprenger (ö. 1893) ve Gustav Weil (ö. 1889) gibi müsteşriklere dikkat çeker. Kitabın ikinci baskısına yazdığı uzun önsözde Heykel, Hz. Peygamber'in Kur'ân dışındaki bütün mucizelerini reddettiğinin de altını çizer. Emir Ali'nin Hz. Peygamber'i şarkiyatçıların ithamlarına karşı müdafaa etmek amacıyla kaleme aldığı *A Critical Examination of the Life and Teaching of Mohammed* (1873) adlı eseri özellikle dikkat çekicidir. Emir Ali bilim, rasyonalizm, pozitivism, humanizm gibi 19. yüzyıl İngiliz liberalizmi değerlerinin ve Jeremy Bentham (ö. 1832), J. Stuart Mill (ö. 1873), Herbert Spencer (ö. 1903) ve J. Cotter Morison (ö. 1888) gibi düşünürlerin etkisi altında kalmıştır. Mill ve Morison İngiltere'de Comte (ö. 1857) pozitvizminin temsilcileridir. Bunların görüşlerini benimseyen Emir Ali, İslam'ın Hıristiyanlığa göre daha rasyonalist bir din olduğunu ve Hz. Peygamber'in aklın sınırlarının dışına çıkmadığını savunur. Heykel'in kitabı da yine Ömer Rıza Doğrul tarafından *Hazret-i Muhammed Mustafa* (1945) adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Bu kuşağın önemli isimlerinden bir diğeri Ferîd Vecdî'dir (ö. 1954). O, editörlüğünü yaptığı *Mecelletu'l-Ezher*'de takriben altı yıl devam eden "es-Sîretu'n-nebeviyye tahte dav'îl-İlmi ve'l-felsefe" başlıklı yazı dizisinde peygamberliğin rûhî-psikolojik bir ihtiyaç mı, yoksa sosyal bir fenomen mi olduğunu sorgulamıştır. Hatta bu kuşakta Hz. Peygamber'in tabiat şartları içerisindeki üstün kişiliğini vurgulamak üzere özel bir niteleme olan "abkariyye/dehâ" sıfatını öne çıkmıştır. Ferîd Vecdî makalelerinden birini neredeyse bu sözcüğe ayırmış ve onun içeriği konusunda kadim filozoflardan batılı modern psikoloji uzmanlarına kadar alıntılar yapmıştır. Her ne kadar kendisi bütün bu alıntılarla peygamberliğin bir "abkariyye" olduğunu söylemediğini belirtse de yazılarının bütünü bu beyanıyla çelişmektedir. Bu sıfat o kadar kabul görmüştür ki, bundan sonra yazılan kimi eserlere başlık olduğu gibi, Mısır'ın büyük edibi Abbas Mahmud el-Akkâd (ö. 1964) tarafından Hz. Peygamber'in edebî biyografisine tahsis edilen bir eser de 'Abkariyyetu Muhammed başlığıyla neşredilmiştir. Yazar kitabında Hz. Peygamber'i "azîm-büyük insan" olarak niteler. Onun büyüklüğünü vurgulamanın gerekçesi ise toplumun böyle bir ıslahatçıya olan ihtiyacıdır. Nitekim o, kendi toplumunu puta tapmaktan Allah'a tapmaya ve bütün insanlığı ataletten aksiyona, dağınıklıktan intizama, behîmî alçaklıktan insani onura yükseltmiştir. Bu da onu tazim için yeterlidir. Çağdaş eğitim alan, İslam dünyasının toplumsal ve kültürel sorunlarına ilgi gösteren veya Batı ile temas kuran entelektüel muhitlerde çok kısa sürede kabul gören bu yeni anlayışın da tepkisiz kaldığını söylemek mümkün değildir. Hz. Peygamber'in mucizelerden soyutlanması anlayışına ilk tepkiyi önceleri Abduh'un arkadaşırken, sonradan şiddetli bir Efgânî (ö. 1897) ve Abduh aleyhtarları olan Beyrut hukuk mahkemesi kadısı Yusuf b. İsmâil en-Nebhânî (ö. 1932) vermiştir. O yaklaşık dokuz yüz sahife hacmindeki *Hucetullâhi 'ale'l-Âlemîn fi Mu'cizat-ı Sey-*

yidi'l-Murselîn adlı kitabında Hz. Peygamber'in gelmiş geçmiş bütün peygamberlerden daha fazla mucize gösterdiğini ileri sürmüş ve buna örneklerin hemen hepsine eserinde yer vermiştir. Diğeri ise II. Meşrutiyet'in sarıklı siyasetçilerinden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Şeyhulislamı ve kabine üyesi Mustafa Sabri'dir (ö. 1954). O, ülkesini terk edip Mısır'a gittikten sonra Mısır matbuatında konuyla ilgili kalem oynatan ne kadar isim varsa hepsinin görüşlerini eleştiriye tabi tuttuğu bir eser kaleme almıştır. Başta Efgânî, Abduh, Reşîd Rızâ (ö. 1935), Zeki Mübârek (ö. 1952), Ahmed Emîn (ö. 1954), M. Şeltût (ö. 1963), Merâğî, Hüseyin Heykel ve Ferîd Vecdî ve Akkâd olmak üzere, yeni peygamber tasavvurunu savunan kimler varsa hepsinin kanıtlarını çürütmeye kalkmıştır. Söz konusu yaklaşımı pozitivist bakış açısının ürünü olarak gören Mustafa Sabri, özellikle Heykel ve Vecdî'nin yazılarını hedef almıştır.³

Bizde ise bu süreci Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi (ö. 1914), İsmail Hakkı İzmirli ve Celal Nuri İleri (ö. 1938) gibi isimlerin Hz. Peygamber'i ve siyerini konu alan çalışmaları üzerinden takip etmek mümkündür. Celal Nuri'nin *Hâtemü'l-Enbiyâ* adlı kitabının kapağında serlevha olarak kaydedilen, "Garazkârân-ı garb ve hurâfât-ı perestân-ı şark'a karşı mevkî-i tarihî-i Ahmedî'yi muhafazaten yapılmış tecrübe-i kalemîdir"⁴ (Batı'nın önyargılı ve hasmane çevreleri ile Doğu'nun hurafeperesterlerine karşı, Ahmed'in tarihsel konumunu savunmak amacıyla kaleme alınmış bir yazı tecrübesidir) ifadesi müellifin his, zihin yapısı ve peygamber anlayışını yansıtmaktadır.

Hadis ve siyer arasındaki ilişkinin modern dönem siyer çalışmalarına yansımaları erken devirlerde olduğu gibi daha çok siyer edebiyatının en önemli kaynaklarından olan hadislerin kıymet-i ilmiyesi üzerinden olmuştur. Rivayetlerin sıhhat veya zafiyeti yanında olağanüstü olaylar gibi rivayet içeriklerinin tarihi gerçeklikleri başat tartışma noktalarını teşkil etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hadis ve siyer arasındaki bağıntıyı tarih metodolojisi üzerinden ele alan önemli çalışmalardan biri Babanzâde Ahmed Naim'e (ö. 1933) aittir. Onun *Tecrîd-i Sarîh*'e mukaddime olarak kaleme aldığı eserindeki "Metodoloji'den Bir Bahis" başlıklı bölüm Batı'daki tarih araştırmalarında takip edilen yöntem ve tekniklerle Müslüman kültürün hadis özelinde geliştirdiği metod ve terminolojinin karşılaştırmasına tahsis edilmiştir. Prof. Dr. Fuat Sezgin ise hadisi doğrudan bir tarih kaynağı olarak "İslâm Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadis'in Ehemmiyeti"⁵ başlıklı makalesinde ele almıştır. Burada ayrıca konuya ilişkin oryantalist muhitlerdeki telakkileri eleştiri konusu yapmıştır. Ancak kuşkusuz bu alandaki en dikkat çekici çalışmalar, değerli hoca-

³ Mehmet Emin Özafşar, "Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı) (2003), 307-330.

⁴ Celal Nuri (İleri), *Hâtemü'l-Enbiyâ* (İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, 1914).

⁵ Fuat Sezgin, "İslâm Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadis'in Ehemmiyeti", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 2/1 (1956-1957), 19-36.

mız Mehmed Said Hatiboğlu'na aittir. O, *İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu, Siyasi-İctimai Hâdiselerle Hadis Münasebetleri, Hilafetin Kureşliliği ve Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy* gibi çalışmalarında İslam'ın doğuş ve erken devirlerindeki hâdiselerle hadisler arasındaki bağıntıyı merkeze almış ve bilimsel tenkit metodunu uygulayarak kendisinden önce yüzyılı aşkın bir süredir yürütölen tartışmalara Hz. Peygamber algısı ve hadis rivayetleri zaviyesinden akademik derinlik kazandırmıştır.

Bu süreçte Mustafa Âsım Köksal'ın (ö. 1998) İtalyan oryantalist Leone Caetani'ye ait *Annali dell'İslam* (İslam Tarihi) adlı eserdeki bazı iddia ve tezlere karşı yazdığı eser, *Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslâm Tarihindeki İsnad ve İftiralara Reddiye* (Caetani'ye Reddiye olarak bilinir) adını taşımaktadır. Eser, Batılı araştırmacıların siyer, erken İslam tarihi ve Hz. Peygamber algı ve değerlendirmelerine karşı özellikle hadis ve hadis kaynakları ile isnâd sistemi savunusu üzerinden yapılan eleştirel bir cevap niteliğini taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde Türk akademisinde İlahiyat Faköltelerine bağlı İslam Tarihi ve Sanatları Bölömleri başta olmak üzere Tarih ve Edebiyat Fakölteleri bünyesinde ve akademi dışında da ciddi bir siyer yazını üretilmiştir. Bu konuda *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Çalışmaları Kataloğu*⁶ ile Adnan Demircan'ın "Son Elli Yılda Türkiye'de Siyer Çalışmaları"⁷ başlıklı tebliği istatistiki veriler açısında bir fikir verebilir. İlk çalışmada 1923-1954 arasında 26 çalışma, 1955-2008 arasında ise kitap, tez, makale, tebliğ ve ansiklopedi maddelerini kapsayan 1239 çalışma tespit edilmiştir. İkinci çalışma yine kitap, makale, tebliğ ve tezleri dikkate alarak bir istatistiki veri tespiti yapmıştır. Buna göre toplam 1670 çalışmanın %38'i (630) kitap, %37'si (610) makale, %12'si (207) tebliğ, %10'u (173) yüksek Lisans tezi, %3'ü (44) ise doktora tezidir. Bundan başka öğretim üyeliği tezi olarak hazırlanmış; ancak YÖK'ün kuruluşundan sonra doktora tezi olarak kabul edilen 5 çalışma ve 1 doçentlik tezi bu dönemde hazırlanmıştır. Doktora tezleri, yüksek lisans tezlerinin üçte birinden azdır. Bu çalışmaya göre tespit edilen 630 kitabın 131'i (%20,8) çeviridir. Tebliğci ayını zamanda bu süre zarfında siyer çalışmalarının artma ve azalma sebeplerine de temas etmektedir. Her iki çalışmanın üzerinden on beş yılı aşkın bir süre geçmiştir ve bugün bu sayılar çok daha artmış olmalıdır. Bütün bu çalışmaların siyer alanının müstakil bir disiplin olarak kurgulanması ve yapılandırılmasına katkısının ne olduğu ise müstakil bir çalışma konusudur. Yine bu çalışmaların, siyeri İslam tarihinin erken dönemine ilişkin bir tarihsel kesit alanı olmaktan ne ölçüde çıkardığı ve bu süreçte tarih metodolojisinden ve genel hadis usölü prensiplerinden ayrışarak siyer için özelleşen nasıl bir terminolo-

⁶ Cemal Toksoy (haz.), *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Çalışmaları Kataloğu* (İstanbul: Meridyen Destek Derneği, 2010).

⁷ Adnan Demircan, "Son Elli Yılda Türkiye'de Siyer Çalışmaları", *Vahyin Nüzölünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v.) Milletlerarası İlmî Toplantı*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: İSAV, 2011).